

A csütörtökhelyi Zápolya-kápolna

A Felvidéken, Szepességben barangolva Igló és Poprád között, az autót mentén, Csütörtökhelynél (Spyšský Štvrtek, Donnersmark) már messziről feltűnik a román stílusú Szt. László-templom, a hozzá épített kétemeletes, gótikus Nagyboldogasszony-, vagy Zápolyai-kápolna impozáns együttese. Első látásra a párizsi Sainte-Chapelle jut eszünkbe, pedig ott áhítatra, elmélyülésre egyáltalán nem invitáló környezetben, egy belső udvaron áll a gótikus csoda, a Szent Kápolna. Itt a mindig mosolygós apáca, Vivencia nővér fogadja, s többféle nyelven is kalauzolja a tüzetesebben érdeklődőket. Felemelő szepességi táji környezetben három nagyszerű látványosság: az ódon plébániatemplom, a Zápolyai-kápolna és a Mária halála-táblakép!

Csütörtökhely község az egykori Szepes vármegye hernádvölgyi járásában fekszik. Hajdan Quintoforum és Szentlászlófalva néven fordult elő: a Szepesi-medence délkeleti részén. Vásárait csütörtöki napon tartotta, később erről kapta nevét. A község jóval a tatárjárás előtt keletkezett, mivel már a tatárjárás után több fiókegyháza volt. Lakói többféle kiváltsággal rendelkeztek, így (1336) egyenesen a szepesi gróf törvényszéke alá tartoztak, aranyat bányászhattak. Csütörtökhely hajdan a Honckel grófi család székhelye volt (innen vette előnevét: von Donnersmark); III. Ferdinánd 1651-ben több más vármegyei javakkal együtt ifj. Csáky István grófnak adományozván, ez új birtokos 1668-ban itt ferences rendi minorita kolostort alapított, 1672-ben pedig átadta nekik a kolostorral együtt a magasabb helyen épült Szt. László-plébániatemplomot is. 1774-ben Csütörtökhely volt a szepesi kormányhatóság székhelye, de ezt ugyanabban az évben Kassára tették át.

A csütörtökhelyi, Szent Lászlóról elnevezett plébániatemplom mellé kétszintes várkápolnaként felépített csúcsíves, saroktámpilléres Zápolyai-kápolnát összefüggésbe hozták István mester (korabeli kassai városi építőmester) tevékenységével. Ennek azonban nincs alapja, mert a kápolna kivitelezése messze meghaladja István mester műveit. Datálásának kérdései nyitottak. Építésének lehetőségét a Zápolyai Imrének adott örökös szepesi grófság 1464-es adományozása teremtette meg. Imre gróf ugyan megépítette csütörtökhelyi kápolnáját, de 1487-ben bekövetkezett halála után nem ide, hanem családjának a szepeshelyi prépostsági templomhoz emelt kápolnájába temették el, amelyet Zápolyai István 1488–1489-ben építtetett. (A XV. század derekán Zápolyai Imre – ? – 1487– és István – ? – 1499–, a Hunyadiak híve volt. Magas tisztségeig ívelő pályájukon nagy vagyont gyűjtöttek. Imre 1482-től haláláig, István pedig 1492-től haláláig volt nádor.)

A sírkápolna kivitelezése – de csakis a kivitelezése – talán az 1470-es évek elejére tehető, s feltételezhető, hogy a kápolna tervei korábbiak, esetleg ugyancsak Imre gróf gyakori bécsi tartózkodása, közöttük nem utolsósorban III. Frigyes udvarában folytatott tárgyalásai idején készíttetett el. A kápolna eredeti tervrajzai, melyeket Grimschitz tulajdonított Hanns Puchspaumnak, a bécsi páholy tervhagyatékában vannak. (A bécsi egyetemi könyvtár képzőművészeti osztályán ma is megtalálhatók.) A terv szerint az épületek körül ablakok vannak, eszerint a kápolnának különállónak kellett volna lennie. A kápolnát azonban a tervező mester halála után 20 évvel építették, némi változtatással. Úgy látszik, hogy a helyszíni szemle után alkalmasabbnak találták hozzáépíteni a plébániatemplomhoz. Az alsó kápolnát ravatalozóhelyiségnek szánták, s alatta van a családi sírbolt, de nem nyugszik benne senki. Az alsó kápolna érdekessége a mennyezet közepén húzódó gerinc, melyből mint bordák ágaznak szét és futnak össze az ívek a tartópillérekre.

A kétszintes kápolna egésze magas tömbként emelkedik a plébániatemplom déli oldalánál. A nagy ablakkal megbontott falú felső kápolna tömegében összefogott, lábazati párkánnyal lezárt, kicsiny, csúcsíves fülkéből nyíló ablakpárokkal megvilágított altemplomra épült. A felső kápolna, amely istentisztelet céljaira szolgál, a palotakápolnák – a XIV. század óta reprezentatív sírkápolnák céljára is átvett – tagolási rendszerének hagyományához alkalmazkodik.

A felületeket ugyan vastag, neogótikus festés borítja, s a szobrok is XIX. század végi munkák, a konzolok levéldíszje azonban hiteles tanúja a késő gótikus, forgácsszerűen éles metszésű növényi ornáms megjelenésének. A szentély záradéka fölött díszes, négykaréjos keretezésben a Zápolyai család pajzsa függ. (Jellegzetes, hogy a csütörtökhelyi Zápolyai-kápolna megépült boltozatának a bécsi tervrajzzal szembeni egyetlen lényeges eltérése a záradék címeres záróköve!) A felsőkápolna építészetileg tán legmerészebb, legjelentősebb megoldása a nyugati karzat. Belső szépségét nagyon emeli a kórus, mely két boltíven nyugszik: középtámasz nélkül. Korlátja gazdagon díszített.

A csütörtökhelyi kápolna afféle építészeti importmunkának nevezhető. Aligha valószínű, hogy felépítése után mesterének további magyarországi tevékenységére számíthatnánk.

Az épületegyüttest a XIX. és XX. század fordulóján Schulek Frigyes tervei szerint renoválták, ekkor kapta szép, zöld tetőzetét. Festett üvegablakain a magyar történelem jeles alakjai díszelnek, s a címerek közt a magyar szentkoronás országcímerben is gyönyörködhetünk. Ekkor állították fel az oltár felső részét is.

Az oltáron lévő középső táblakép Szűz Mária halálát ábrázolja. Erőtlenül lecsüngő kezekkel térdel az apostolok között. Fejük fölött lebeg Krisztus főpapi ruhában, koronával a fején. Kezében koronát tart édesanyja számára, másik kezével mintegy jelzi az angyaloknak a virághintést. A Mária halála kép a kápolnával egyidős. Valószínű, a nürnbergi iskolából került ki, festője ismeretlen. (A szobrok olasz eredetűek.) Az 1450 körüli csütörtökhelyi Mária halála jelenet azt is bizonyítja, hogy a magyarországi táblaképfestészet a nürnbergi hatásokra érzékenyen reagált. Az oltártípus felépítése szempontjából jellegzetes háromszög alakú oromsúcok dívatja is Nürnbergből eredhet.

A kápolna külső pilléreire állítólag a tizenkét apostol carrarai márvány szobra volt. A török harcok idején elrejtették és eddig még nem kerültek elő.

A templom melletti gótikus, majd reneszánsz átépítési kolostorban ma szociális otthon van. A kolostort föld alatti folyosó köti össze a kriptával. A torony sarkánál készített fotókon a Magas-Tátra kínál gyönyörű háttérrel. Természetesen csak szép idő esetén látszik.

Csütörtökhely – melyet a trianoni békeszerződéssel Csehszlovákia kapott meg – magyar nemzeti hagyományként az európai idegenforgalom egyik leginkább felkeresett látványosságává válhat.

Dr. Domonkos János

A főváros és vidéke a XIX–XX. század nagy átalakulásában

„Korszerű reformoknak csakis a
tényleges állapot hű megismerése
szolgálhat alapul.” (Mártonffy Károly)

„Nem a társadalmat kell államosítani,
hanem az államot kell társadalmisítani.” (Teleki Pál)

Ahhoz a szakmai-politikai disputához, hogy van-e helyi hatalom és önkormányzat ma nálunk, a történelem alapos ismerete fontos érveket és kritériumokat nyújt. Tudom és magam is azt tartom, a történelem nem példatár. De azt is tudom, hogy „amelyik nép nem ismeri saját történelmét, arra ítéltetik, hogy újra átélje azt”. Szeretném tehát bizonyítani a történeti